

Franziskus Geeb*

Koncernrelateret energi- og miljøordbog

Dette bidrag kommer ikke så meget ind på de metaleksikografiske aspekter, men vil fokusere på praktiske erfaringer fra en virksomhed. Her vises helt konkrete resultater og arbejdsgange, som bruges i erhvervslivet. Metoderne viser dog tilbage til mange af de metaleksikografiske overvejelser, som bl.a. medarbejderne ved Center for Leksikografi har gjort sig og givet udtryk for i mange forskellige publikationer gennem årene.

Virksomheden ELSAMPROJEKT

ELSAMPROJEKT er et rådgivende dansk ingeniørfirma, som er specialiseret i energi- og miljørelaterede opgaver, men som desuden dækker et bredt spektrum af rådgivningsopgaver for industrien og offentlige myndigheder som f.eks. alle størrelser kraftvarmeanlæg, vindanlæg (design, produktionsanalyser, parker), maskin- og bygningsprojektering, projektstyring, miljøundersøgelser, miljøstyring, levetidsundersøgelser samt udvikling og vedligeholdelse af avancerede edb-systemer fra neurale net til intranet etc. ELSAMPROJEKT er dermed en videns-tung virksomhed, som udelukkende er baseret på salget af medarbejderen-faglige ekspertise. Samtidig udføres projekterne i både ind- og udlandet. På grundlag af dette arbejde i det engelsk-, tysk- og spansk-sprogede udland har ELSAMPROJEKT i ca. 1992 etableret en systematisk opsamling af fagleksikografiske data, som indtil da i brudstykker blev gemt hos de enkelte sprogmedarbejdere i form af ordlister. Ud over de mange udlandsprojekter blev en mere systematisk strukturering af den sproglige viden også nødvendig, da størstedelen af den for virksomheden relevante faglitteratur ikke foreligger på dansk. Desuden skrives og læses hovedparten af den omfattende dokumentation, som

---

* *Franziskus Geeb*
Elsamprojekt A/S
Kraftværksvej 53
DK-7000 Fredericia

almindeligvis følger de enkelte projekter, ikke på dansk. De på markedet tilgængelige ordbøger kunne – og kan – kun i meget begrænset omfang tilfredsstillende de behov, som en virksomhed med en så fagspecifik viden ved oversættelse, produktion og reception af tekster i andre sprog end dansk har. Eksempler på mangelfulde ordbøger i forhold til ELSAMPROJEKTs behov findes i stort tal. Det følgende citat fra en meget kendt dansk/tysk teknisk ordbog er tilfældigt valgt:

biomasse BIOEG Biomasse *f* ~
brændstoffer BIOEG Biokraft-
stoffer *pl.*, Biobrennstoffer *pl*

(Clausen 1990, 40)

Disse oplysninger kan næppe tilfredsstillende behovene for en oversætter eller en ingeniør, som beskæftiger sig med tekster om biomasse. Den af virksomheden gennemførte opsamling blev implementeret som en databaseløsning, som på brugersiden allerede fra begyndelsen viste sig at være fleksibel og fremtidsorienteret. På grundlag af den gennem årene opsamlede viden kan der nu med rette blive tale om en koncernordbog, som dog kun foreligger i elektronisk form og næppe vil blive trykt for ikke at miste fleksibiliteten ved den hurtige opdatering i en database samt de meget brugerorienterede søgefaciliteter. En koncernordbog skal altid ses i forhold til andre typer ordbøger. Uden at komme ind på de metaleksikografiske konsekvenser af de følgende definitioner kan en ordbog defineres som et leksikografisk opslagsværk, der gennem leksikografiske data formidler brugeren viden, og som kan beskrives fra forskellige synsvinkler som f.eks. produktion, brug, indhold m.m. En fagordbog er derimod et leksikografisk opslagsværk, som formidler fagviden, altså viden, som regnes til specielle, ikke alment kendte fagområder. Endelig skal en koncernordbog - igen som en forenklet forklaring med hensyn til dette foredrag - forstås som et leksikografisk opslagsværk, der i produktion, brug og indhold er tæt relateret til de behov, som en virksomhed har. Dermed indeholder en koncernordbog typisk netop de fagområder eller dele af fagområder, som afspejler virksomhedens daglige arbejde.

Koncernordbogen i ELSAMPROJEKT

I oversættelsesområdet viste der sig hurtigt et akut behov for koordinering vedrørende brugen af fagtermer i oversættelse. Desuden viste der sig et behov for et værktøj til receptionen og produktionen af fagtekster.

På dette grundlag blev koncernordbogen etableret. Denne udvikling blev løbende korrigeret, og virksomheden fik tilført ny viden på området gennem en medarbejder, som udarbejdede en ph.d.-afhandling inden for fagsproglig metaleksikografi.

Koncernordbogen som projekt i en virksomhed indeholder videnskabelige og mere konkrete praktiske aspekter. Da hovedvægten i dette bidrag ligger på de praktiske konkrete aspekter af projektet, behøver man i disse sammenhænge - selv om det på et teoretisk plan aldrig ville kunne påstås - ikke tage hensyn til forskelle mellem fagleksikografi og terminologi. Projektets hjørnesteen er brugerne, som blev beskrevet fra forskellige synsvinkler. Deres forudsætning er som oversættere henholdsvis ingeniører rollen som semiekspertes og eksperter på de enkelte fagområder. Deres brugersituation er oversættelse, tekstproduktion og tekstreception, og i denne sammenhæng har de brug for informationer om sproget og om sagen/faget. Faglige oplysninger kan dog i denne koncernordbog kun gives på semiekspertniveau, da der på dette tidspunkt ikke fandtes en økonomisk begrundelse for opsamlingen af ekspertfaglig viden. Det drejede sig dermed fortrinsvis om et værktøj for oversættere samt faglige eksperter i en sproglig produktionssituation, som har betydelig faglig viden. En afgørende faktor var og vil ved koncernordbøger altid være den økonomiske side, som betyder, at fagområder ikke kan oparbejdes systematisk på samme måde, som det ellers er kendt fra fagordbøger. Hvis enkelte fagområder - eller endda alle delområder - fra en koncernordbog skulle bearbejdes på den ellers som god leksikografisk skik kendte arbejdsmetode baseret på tekstkorpora, vil denne store udgift i mandetimer næppe kunne bæres af de synlige besparelser gennem det tilsvarende projekt. Derimod vil arbejdsmåden ved en koncernordbog ofte være tæt knyttet til enkelte arbejdsopgaver. Planlægningen af en vindpark i en teknisk afdeling af ELSAMPROJEKT vil derfor medføre opsamlingen af de relevante fagleksikografiske data. Dette foregår - afhængig af projektets størrelse - enten som opsamling "hen ad vejen", dvs. når konkrete problemer ved tekstproduktion, -reception eller oversættelse optræder. De her af brugen i sammenhæng med den konkrete arbejdsopgave efterspurgte fagleksikografiske data bliver indsamlet, og problemløsningen - typisk et lemma med oversættelse og definition(er) - gemt i koncernordbogen (databasen). Som en mere struktureret tilgang ved større projekter og dermed en større økonomisk handlefrihed bliver fagterminologien fra en konkret

arbejdsopgave bearbejdet og struktureret inden selve arbejdsopgaven påbegyndes. Denne arbejdsmetode svarer til fagleksikografens almindelige arbejdsmåde med et tekstkorpuser som grundlag. Som supplement til disse to tilgange til fagterminologien - relateret til en bestemt arbejdsopgave - er det også muligt at opsamle de fagleksikografisk relevante data efter arbejdsopgaven er udført. Dokumentation og projekteringsmaterialet fra selve arbejdsopgaven danner her et ensprogligt - eller måske endda flersprogligt tekstkorpuser, som i bedste fald indeholder parallelle tekstkorpora. dvs. tekster, som foreligger på to eller flere sprog. Opsamlingen af leksikografiske data - relateret til den oprindelige arbejdsopgave - bliver dermed nem, og den faglige ekspertise er typisk til stede gennem ekspertens godkendelse af denne dokumentation og projekteringsmaterialet. Disse tre arbejdsmetoder betyder dog samtidig, at hele det mulige fagleksikografiske univers, som udgøres af de i koncernens arbejde repræsenterede fagområder, kun repræsenteres i koncernordbogen i den udstrækning, som det er nødvendigt på grund af konkrete arbejdsopgaver og projekter. En samlet bearbejdning af alle disse fagområder i en koncernordbog er næppe økonomisk realistisk. Centralt ved lemmatiseringen til koncernordbogen er dog den hjælp fra fagekspertene, som ydes ved alle de tre nævnte former for oprettelse af nye lemmata. Uden den faglige ekspertise af fagspecialisterne kan de nævnte brugerbehov ikke opfyldes.

Brugersiden

Brugernes krav til koncernordbogen er igen - bl.a. på grund af økonomiske overvejelser - en nem tilgang til de ønskede informationer. Dette betyder, at informationerne og de fagleksikografiske data skal være hurtigt tilgængelige efter deres opsamling samt at muligvis også ikke helt færdigbearbejdede lemmata skal være tilgængelige, dog forsynet med tilsvarende mærkater. Desuden skal søgninger, altså den daglige brug af koncernordbogen, være nemme, selvforklarende og svare til brugergruppens behov.

Ved at bearbejde og gemme alle fagleksikografiske data fra koncernordbogen i en for hele virksomheden tilgængelig database kunne de første to krav om hurtig tilgængelighed og åbenhed af dataene opfyldes. Brugersiden og dermed den struktur, brugeren møder, når oplysningerne skal findes og bruges (altså makro- og mikrostruktur), blev –

for at komme de sidste af de nævnte brugerkrav mest muligt i møde – i 1996 lagt ind på virksomhedens intranet. Dermed er selve tilgangen nem, og der er for brugeren en stor genkendelighed mellem de funktioner, som udføres i andre søgemenuer og selve koncernordbogen og dens søgefaciliteter. Databasesøgningen indeholder dermed alt afhængig af de af brugeren formulerede søgekriterier en systematisk samt en alfabetisk tilgang til de fagleksikografiske data. Derudover kan disse to klassiske, fra trykte ordbøger kendte tilgangsstrukturer, også blandes af brugeren. En ren alfabetisk lemmaliste foreligger desuden ved siden af brugerens egne databaseudtræk ligeledes på intranettet for at kunne give et hurtigt og sammenhængende overblik over lemmabeholdningen i koncernordbogen.

Mikrostruktur afspejler flertallet af de i koncernordbogen eksisterende oplysningstyper. Disse oplysninger foreligger principielt på alle sprog, som et lemma er oversat til. Dermed kan koncernordbogen, hvis et ækvivalent til et lemma forefindes, altid bruges til oversættelse fra det ene sprog til det andet og omvendt (L1-L2/L2-L1). Ved det enkelte lemma er de realiserede brugsmuligheder dog altid afhængige af de inddaterede oplysninger, da lemmaet og hver ækvivalenterne også vil være tilgængelige, selv om ikke alle oplysningstyper er bearbejdede! - Mikrostrukturen af hvert lemma og hver ækvivalent (som på grund af datamodellen i databasen selv opfattes som et lemma) består af lemmaet, en fagsystematisk indplacering (fagområde), en forklaring (definition), grammatiske oplysninger, kontekstoplysninger på to forskellige niveauer, kildeoplysninger, samt redaktionelle oplysninger (dato for oprettelse og rettelse af lemmaet, oplysning om personen, som har oprettet eller rettet lemmaet samt i hvilket bearbejdningsstadium termen er på et givet tidspunkt). Et eksempel:

Schneckenförderer (MATK) *m, -;* **DK:** snegletransportør **UK:**

- **ES** - :Schneckenförderer sind Fördergeräte, die stetig mit einem rotierenden, schraubenförmigen, durchgehenden oder unterbrochenen Körper (Förderschnecke) staubfeines bis grobkörniges Schüttgut in einem feststehenden Trog oder Rohr über kurze Förderweiten verschieben. Bauarten: S. mit Vollschncke, bei denen die Förderschnecke den vollen Förderquerschnitt des Rohrs oder Trogs füllt; S. mit Bandschncke, bei denen ein wendelförmig gebogenes Fachstahlband, das mit einzelnen Armen gegen die Schneckenwelle abgestützt ist, den Förderquerschnitt nur z.T. füllt; S. mit Rührschnecke, in

denen auf der durchgehenden Welle schrägsitzende Schaufeln, Paddel oder Rührflügel angebracht sind, die wiederum nur einen Teil des Förderquerschnitts füllen. [z.B. Förderung von Gips aus Gipssilo der Entschwefelungsanlage zur LKW-Verladung] // {FTR, 14.12.95} 2.

Denne mikrostruktur opfylder de af koncernordbogens brugere specificerede behov mest muligt. En mere detaljeret mikrostruktur vil ikke kunne bruges, da anvendelsen af oplysninger som f.eks. semantiske relationer etc. ved inddatering af oplysningerne på det nævnte lemmatiseringsgrundlag tit ikke ville kunne oprettes korrekt. Desuden bortfalder ved flere oplysningstyper i koncernordbogen også brugernes evne til at anvende denne ordbog uden yderligere vejledning (kursus etc.), som der så i givet fald først skulle skabes et økonomisk grundlag for.

Koncernordbogens makrostruktur er samtidig koblet til andre relevante ordbøger på internettet, som er en del af koncernordbogens søgefaciliterer. På denne måde oplever brugeren næsten ingen forskel fra at bruge koncernordbogen til at bruge f.eks. EURODICAUTOM.

Vurdering af den valgte koncernordbogsløsning

Koncernordbogen, hvor næsten hver enkelt lemmatisering gennem ti-meafregning er underlagt virksomhedens budgetkrav, mangler - på grund af de tre nævnte lemmatiseringsformer - en struktureret tilgang til fagområder som helhed. Dette kan dog på grund af de mange i virksomheden repræsenterede fagområder heller ikke opnås. Derimod indeholder koncernordbogen på specifikke områder et meget detaljeret og i denne form sjældent i andre ordbøger lemmatiseret fagviden. Kvaliteten af de enkelte oplysninger er svingende, da oplysningerne og lemmata inddateres løbende over flere år og af forskellige personer. Fælles retningslinier og kurser sikrer dog her et vist fælles grundlag.

På anvendelsessiden ligger styrken af denne koncernordbog i den nære hensyntagen til de af brugeren definerede behov. Dette hænger også sammen med, at databasetilgangen muliggør forskellige samtidige makro- og mikrostrukturer. Desuden kan nye informationer og informationstyper hurtigt tilføjes til bestående lemmata, og dermed kan koncernordbogen altid tilpasses nye brugerbehov, f.eks. i forbindelse med nye opgaver (f.eks. illustrationer, lyd, andre binære datatyper). De tekniske produktionsomkostninger, som ved produktionen og genoptrykning af trykte ordbøger og i mindre omfang også ved publicering som

cd-rom udgør en ikke ubetydelig omkostningsfaktor er ved denne form for koncernordbog marginale og kan begrænses til driftsomkostningerne af databasen.

Koncernordbogens fremtid

I ELSAMPROJEKT overvejes det nu at samle dele af den mangfoldige fagviden fra de enkelte, til dels meget specialiserede medarbejdere i et fælles system for vidensrepræsentation. Utvivlsomt vil den bl.a. som ordformer og dermed også lemmata repræsenterede viden kunne struktureres og bearbejdes med mange af de fra fagleksikografien kendte principper. Erfaringerne og den viden, som på forskellig vis på det praktiske og teoretiske plan blev opnået omkring koncernordbogen vil danne et vigtigt grundlag for udviklingen af dette system. Systemet vil selvfølgelig også kunne bruges som koncernordbog i og med, at brugeren selv vil kunne bestemme makro- og mikrostrukturen ved den konkrete efterspørgsel efter de ønskede data.

Referencer

- Bergenholtz, Henning (1992): Konception af en ny fagordbog. In: Anrt Lykke Jacobsen (Hrsg.) *Oversættelse af fagsproglige tekster*, Ark 65, København, 183-204.
- Bergenholtz, Henning (1994): Zehn Thesen zur Fachlexikographie. In: Burkhard Schaefer, Henning, Bergenholtz (Hrsg.), *Fachlexikographie*, Tübingen: Niemeyer, 43-56.
- Bergenholtz, Henning/Tarp, Sven (ed.) (1995): *Manual of specialized lexicography*. Amsterdam: Benjamins.
- Clausen (1990): *Clausens tekniske ordbøger. Dansk-Tysk*. København: Grafisk Forlag.
- Geeb, Franziskus (1997a): Die Benutzertypologie als Grundstein terminologischer und lexikographischer Arbeit. In: *Proceedings from XXII International Association Language & Business Conference 'Language and Business Life'* edited by Annelise Grinstead, Vol. 2, Duisburg, 215-235.
- Geeb, Franziskus (1997b): *Semantische und enzyklopädische Informationen in Fachwörterbüchern. Eine Untersuchung zu fachinformativen Informationstypen mit besonderer Berücksichtigung wortgebundener Darstellungsformen*. Århus: Handelshøjskolen i Århus (i trykken).
- Neubert, Gunter (ed.) (1981): *Rechnerunterstützung bei der Bearbeitung fachlexikalischer Probleme*. Leipzig.
- Pedersen, Jette (1995): *Koncernspecifik brancheordbog med særligt henblik på teknisk engelsk*. Prækonceptionelle overvejelser og koncept. Ph.d.-afhandling. Institut for Leksikografi og Datalingvistik. Handelshøjskolen i Århus.

Weber, Nico (1990): *Maschinelle Lexikographie und Wortbildungsstrukturen*. Tübingen: Niemeyer.

Weber, Nico (1994): Maschinelle Hilfen bei der Herstellung, Verwaltung und Überarbeitung von Fachwörterbüchern. In: Schaefer, Burkhard/Henning Bergenholtz (Hrsg.): *Fachlexikographie*. Tübingen: Niemeyer, 191-210.